

Passend (taal)onderwijs

Eind jaren negentig spreken de coördinerend inspecteurs Hendriks en Rijkens zich uit over het werken met een taalmethode. Het is in hun ogen de beste garantie op goed taalonderwijs. Maar hoe goed is goed? En is het goed genoeg?

Passend (taal)onderwijs vraagt om het vermogen van leerkrachten in hun groep didactisch te differentiëren. Er zijn leerlingen die aan een half woord genoeg hebben en na een minilesje aan de slag kunnen. Andere leerlingen hebben behoefte aan reguliere instructie, sommigen zelfs aan verlengde instructie. Voor een groepje is er misschien een groepsplan en heeft een enkeling zelfs een individueel handelingsplan. En daar waar problemen voorkomen kunnen worden, verwachten we van leerkrachten ook nog dat ze preteaching geven. Je moet wel een vindingrijke duizendpoot zijn om dit alles waar te kunnen maken. En dan hebben we het nog niet eens over de vele kinderen die ook nog aangepaste pedagogische begeleiding vragen.

Bieden taalmethoden voldoende handvatten om de eisen, die passend taalonderwijs aan de leerkracht stelt, waar te maken? In dit artikel wordt geconcludeerd dat dit niet het geval is. Ook de vakdidactiekboeken die op pabo's gebruikt worden, leveren leerkrachten niet de benodigde inzichten om in de vraag naar meer differentiatie te kunnen voorzien. Er is een algemeen gebrek aan vakdidactiek.

Taaldidactiekboeken

Op een pabo leren studenten hoe zij taal instructie moeten geven en hoe zij leerlingen kunnen begeleiden bij hun taalverwerving. Daarbij wordt gebruik gemaakt van verschillende taaldidactiekboeken. Eenmaal werkzaam in de praktijk raken die boeken op de achtergrond en maken de meeste leerkrachten bij het plannen en uitvoeren van hun taallessen gebruik van taalmethoden. Je zou er vanuit mogen gaan dat die didactiekboeken in de opleiding en taalmethoden op de werkvloer leerkrachten voldoende didactische handreikingen geven om leerlingen op een goede manier te ondersteunen. In dit artikel wordt aangetoond dat dit niet het geval is. Taaldidactiekboeken bieden hooguit exemplarisch zicht op de benodigde vakdidactiek en de huidige generatie taalmethoden biedt weliswaar aanwijzingen voor het creëren van rijke taalgebruikssituaties, maar bieden onvoldoende vakdidactische handreikingen waarmee leerkrachten adequate instructies kunnen geven.

Taaldidactiekboeken als Portaal (Coutinho, 2006), Taaldidactiek (ThiemeMeulenhoff, 2006) en de serie boeken voor de didactiek van de taaldomeinen van Huizenga en Robbe

(Wolters Noordhoff) vertellen pabostudenten in algemene zin hoe taalonderwijs er in het moderne basisonderwijs uitziet: studenten lezen over kerndoelen, het gebruik van methoden, over domeinintegratie en interactief taalonderwijs. De materialen geven ook korte inleidingen over de verschillende taaldomeinen en het signaleren en registreren van vorderingen, het diagnosticeren en het maken van handelingsplannen. Ook enige aspecten van de ortho-taaldidactiek worden aangetipt. Wat er echter structureel aan schort, is dat studenten niet verteld wordt hoe vakdidactiek voor het taalonderwijs er in totaliteit uitziet. Wil je opzoeken hoe je leerlingen op de basisschool het v-f-probleem bij spelling moet uitleggen, hoe je leerlingen leert een brief of een samenvatting te schrijven, hoe je kernwoorden in een tekst kunt vinden of hoe je leerlingen leert te handelen als ze een onbekend woord in een tekst tegenkomen, dan kom je van een koude kermis thuis. Slechts op exemplarische wijze wordt dit type vakdidactische stappenplannetjes behandeld, maar een totaaloverzicht van de taaldidactiek ontbreekt.

Ook de conceptteksten over de kennisbasis taal die momenteel ontwikkeld wordt en gebruikt zal gaan worden als leidraad voor het geven van taaldidactiek op de pabo's in Nederland overstijgen vooralsnog niet het niveau van het bieden van voorbeelden.

Methodengekte

Gelukkig zijn leerkrachten niet afhankelijk van de didactiekboeken die ze in de opleiding hebben gebruikt om goede taal instructies te geven, zul je denken en maken bijna alle scholen gebruik van een moderne methode die inspectie- en kerndoelenbestendig is. Methoden als Taalleesland, Zin in Taal, Taaljournaal, Taal in beeld en Taalactief bieden materiaal voor meerdere taaldomeinen (mondelinge taalvaardigheid, stellen, spelling, taalbeschouwing, e.d.). Maar er zijn ook veel materialen op de markt waarin een aanbod te vinden is voor de afzonderlijke taaldomeinen, denk aan Spelling in de Lift of Goed Gelezen. Dit grote aanbod van methoden en de behoefte van leerkrachten aan een leidraad, heeft ertoe geleid dat op veel scholen soms wel acht verschillende taalmethoden in gebruik zijn. Veel scholen hebben een pakket voor het taalonderwijs aan kleuters, voor aanvankelijk lezen, voortgezet technisch lezen, begrijpend en studerend lezen, spelling, taal en soms ook apart materiaal voor woordenschat, grammatica en stellen.

Deze 'methodengekte' is een typisch kenmerk van het Nederlandse onderwijs. Angelsaksische landen kennen zulke uitgebreide methoden niet: daar hanteert de leerkracht een (voorgescreven) lijst met doelstellingen en nadere uitwerkingen van vaardigheden voor het taalonderwijs en moet hij daarbij zelf, meer dan in de Nederlandse situatie, de vertaalslag maken naar

zijn eigen groep leerlingen. In Engeland zijn deze eisen nauwkeurig omschreven in het national curriculum. Waar in Nederland de kwaliteit van de vakdidactiek bepaald wordt door de methode, wordt deze in de Angelsaksische wereld vooral bepaald door de kwaliteit van de voorgeschreven doelen en aanwijzingen en door hetgeen de leerkracht daar vervolgens in de klas mee doet.

Compacten

Zoals een aantal jaren geleden al gebeurd is voor rekenmethoden, zijn in 2008 ook de taalmethoden door de Stichting Leerplannontwikkeling (SLO) gecompact. Bij de vraag naar geschikte aanpakken voor hoog- en meerbegaafde kinderen is een algemeen aanvaard gegeven dat herhalingen en veel van de oefenopdrachten uit methoden geschrapt kunnen worden. Bij het compacten van methoden worden deze dan ook geschrapt. De onderdelen waarin vakdidactische instructie gegeven wordt, moeten echter niet geschrapt, maar gehandhaafd te worden. Begaafde kinderen hebben minder herhaling en oefening nodig, maar wel instructie! Toen de teams van taaldeskundigen, na gezamenlijk geoefend te hebben in het compacten, aan de slag gingen met de verschillende taalmethoden, kwamen zij tot een opmerkelijke conclusie: als alle lessen waarin geen expliciete instructie geboden wordt, geschrapt mogen worden, dan blijft er bij alle methoden niet veel over.

Een groot en algemeen manco van alle taalmethoden blijkt namelijk te zijn, dat er weliswaar op lesniveau (les)doelen geformuleerd worden en dat leerlingen in staat gesteld worden om met de inhoud te oefenen, maar dat het in verreweg de meeste lesbeschrijvingen ontbreekt aan suggesties voor de leerkracht hoe hij met zijn taal instructie de leerlingen op weg kan helpen. Concreet betekent het dat in de lesbeschrijvingen wel vermeld wordt dat leerlingen een brief moeten schrijven, een hoofdgedachte moeten bepalen, kernwoorden moeten zoeken, voltooid deelwoorden moeten maken, ... maar niet hoe je ze dat moet leren!

Vakdidactiek

Als studenten op de pabo dus hooguit exemplarisch in aanraking komen met vakdidactiek en die vakdidactiek ook voor een groot deel in methoden ontbreekt, dan hebben we in het taalonderwijs een groot probleem. Dan is de conclusie gerechtvaardigd dat leerkrachten te weinig handvatten hebben om effectieve taal instructie te geven, laat staan instructie op het gedifferentieerde niveau dat bij passend onderwijs gevraagd wordt.

Gelukkig zijn er leerlingen die zich de genoemde taalvaardigheden wel eigen maken. Zij leren door te oefenen, zonder instructie. Deze leerlingen zijn vooral autodidacten. Ze leren namelijk vaardigheden door de gevraagde activiteit zelf te analyseren en door deze te doen. Maar helaas is dat op taalgebied niet ieder kind gegeven. Veel taalzwakke leerlingen hebben een goede vakdidactische instructie van de leerkracht nodig.

Taalmethoden houden kinderen talig bezig. Deze 'talige bezigheidstherapie' is voor taalzwakke leerlingen weinig effectief. Deze leerlingen hebben een leerkracht nodig die ze niet alleen de gelegenheid biedt te oefenen, maar hun ook leert hoe ze de taalopdracht aan moeten pakken.

Leerkrachten hebben een toolkit of gereedschapskist nodig met vakdidactische tips en trucs, die ze – zoals de timmerman zijn gereedschapskist hanteert – inzetten op het moment dat ze zien dat leerlingen in een taalsituatie niet weten 'hoe' ze iets moeten uitvoeren. Welk stappenplannetje kun je gebruiken om achter de betekenis van een onbekend woord te komen? Hoe schrijf je het begin van een spannend verhaal? Hoe kom je er ook alweer achter of je nu fles of vles moet schrijven? Hoe kun je eigenlijk weten of een zelfstandig naamwoord het lidwoord 'de' of 'het' krijgt? Elk kind heeft recht om van zijn leerkracht een antwoord te krijgen op deze hoe-vragen.

Betekent dit alles dat vakdidactiek voor taal niet bestaat? Nee, dat zeker niet. Als je op zoek gaat, kun je veel vinden. Maar het staat in de vakdidactiekboeken voor de pabo niet keurig bij elkaar en het weinige wat er in methoden te vinden is, staat verspreid over alle delen dikwijls niet in het deeltje dat jij als leerkracht in je klas hebt.

Op de pabo van Saxion in Deventer gaan acht tweedeaars studenten van de academische pabo het komend halfjaar op zoek. Zij hebben de opdracht aanvaard om samen een conceptversie van een vakdidactiekboek taal te schrijven, een toolkit voor studenten en leerkrachten die werk willen maken van het geven van taal instructie.

In de opdracht 'Bah, slakken!' moeten leerlingen woordjes invullen: op, aan, naar of van. Voor leerlingen die dit kunnen, is deze opdracht overbodig. Ze leren er niets nieuws van. Het is hooguit goed om het nog eens te herhalen. Ook voor leerlingen die deze oefening nog niet kunnen maken is deze opdracht onzinnig. Ze zullen het op deze manier namelijk niet leren. Het invullen van de oefening wordt een raadspel. Hier is een instructie van de leerkracht nodig of een wijziging van de opdracht. Opdrachten zoals deze zijn er veel te vinden, in alle recente taalmethoden.

Bah, slakken!

◀ Lees de zinnen.
Vul het goede voorzetsel in.
Schrijf het werkwoord en het voorzetsel op.
Kies uit: op – aan – naar – van

Doe het zo: *! aan denken*

- Slakken op je bord: ik moet er niet ... **denken!**
- Jennifer **geeft** ... dat ze het toetje wel lekker vindt.
- De moeder van Meike **houdt** ... een chic gedekte tafel.
- Ze **vertrouwt** ... de goede manieren van de meisjes.
- Het bezoek **klopt** ... het raam.
- Jennifer **zoekt** ... de wijnglazen.
- Jennifer denkt dat ze **ontsnapt** is ... een maaltijd die ze niet lekker vindt.
- Haar moeder kookt wel vaker dingen waar ze niet ... **houdt**.
- De moeder van Meike **zoekt** ... een goede oplossing.
- Na het eten **zwaaien** ze ... de baas.

Klaar?
Bedenk zelf zinnen met een werkwoord en een voorzetsel.
Schrijf de zinnen op.

Figuur 1: Opdracht uit de nieuwe Taalactief, Taalboek, groep 6, thema 6, les 4, p. 89.